פורים

א. בתחילת המגילה[1] מסופר שביום השביעי של המשתה שעשה אחשורוש „לכל העם הנמצאים בשושן הבירה"[2], צוה „להביא את ושתי המלכה לפני המלך גו' ותמאן המלכה ושתי לבוא גו' ויקצוף המלך מאד גו' ויאמר המלך לח־כמים יודעי העתים גו' כדת מה לעשות במלכה ושתי על אשר לא עשתה את מאמר המלך גו'".

והטעם שהציע אחשורוש את הדבר לפני חכמיו הוא „כי כן דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין"[3] (כי כן מנהג המלך בכל משפט לשום את הדבר לפני כל יודעי דת ודין. רש"י), ומשמע מזה, שהי' מסופק בדינה של ושתי. ולכאורה תמוה: הנהגת ושתי (ש„לא עשתה את מאמר המלך"[4]) הרי היתה מרידה במלכות — ומהו הספק בדינה[5]? והלא מי שאינו מקיים ציווי של מלך, בדיני ישראל ע"פ תורת חסד רשות למלך להרגו (מדין מרידה במלכות)[6] — ומובן שכן הוא אצל מלכי האומות, שהמורד במלכות „אחת דתו להמית"[7].

וביותר תמוה מענה של ממוכן — אחד ה„חכמים יודעי העתים" — „לא[8] על המלך לבדו עותה ושתי המלכה כי על כל השרים ועל כל העמים גו' כי יצא דבר המלכה על כל הנשים להבזות בעליהן בעיניהן גו'" — כלומר: הנימוק לזה שהיא חייבת מיתה [„יצא דבר מלכות (גזירת מלכות של נקמה שצוה להורגה. רש"י) גו' אשר לא תבוא ושתי (ולכך נהרגה. רש"י) לפני המלך גו'"[9]] הוא לא מפני חטא מרידתה במלך אחש־ורוש, אלא לפי שעותה על „כל הש־רים . . כל העמים . . להבזות בעליהן בעיניהן"[10]!

בכמה מפרשים[11] עמדו על זה, ותיר־צו בכמה אופנים. ויש לעיין דהרי זו תמי' עצומה בפשוטם של כתובים, ולא באה ולא נרמזה אפילו בפרש"י על ה־מגילה!

ב. ויש לבאר זה בהקדים מ"ש ל־עיל[12] (בנוגע למשתה זה) „והשתי' כדת אין אונס כי כן יסד המלך על כל רב ביתו לעשות כרצון איש ואיש", שלכ־אורה אינו מובן לשון הכתוב „כי כן יסד המלך"; ובפרט שאינו לשון המתאים ל־המשך הכתוב „(יסד המלך) על כל רב ביתו".

---

1) א, י ואילך.
2) שם, ה.
3) שם, יג.
4) שם, טו.
5) וביותר תמוה פרש"י עה"פ (א, יב) „ויקצוף המלך מאד" — „ששלחה לו דברי גנאי", ומשמע, שעצם מיאונה לא הכעיס אותו!
6) רמב"ם הל' מלכים פ"ג ה"ח. וראה שו"ת חת"ס או"ח סר"ח.
7) לשון המגילה (ד, יא) בנוגע למי „אשר יבוא אל המלך גו' אשר לא יקרא" — וכ"ש וק"ו בעובר על ציווי המלך.
ולהעיר שמזה שגם אסתר המלכה בכלל זה, מובן, שאין לחלק בין הדיוט ומלכה בענין מורד במלכות.
8) א, טז ואילך.
9) שם, יט.
10) ולכן „יצא דבר מלכות" כולל גם „שיהא זה חוק ודת לכל הבוזה את בעלה" (פרש"י שם).
11) ראה מנות הלוי, מגילת סתרים, ראשון ל־ציון ועוד — על פסוקים הנ"ל.
12) א, ח.

ואע"פ שפירש רש"י "לשון יסוד, כלומר כן תקן וצוה" – צ"ע מה טעם אומר "יסד" [הזקוק בפרש"י ל"כלומר", דיוק מיוחד*[12] – "כלומר כן תיקן וצוה"], ולא נקט לשון הרגיל "כי כן צוה המלך" (וכלשון המגילה עצמה (לקמן[13]) "כי כן צוה לו המלך")?

גם צע"ק בפרש"י על התיבות "על כל רב ביתו", שמפרש "על כל שרי הסעודה שר האופים ושר הטבחים ושר המשקים" – הרי הכתוב בא לתת טעם ל"השתי' כדת וגו'" – "כי כן וגו'", וא"כ "שר האופים ושר הטבחים" מאי בעי הכא?

ואף שמלשון הכתוב "על כל רב ביתו" משמע שצוה כן ליותר משר אחד – הרי [נוסף לזה, שגם את"ל שהציווי הי' גם לשר האופים ושר הטבחים, הו"ל לרש"י להתחיל ב"שר המשקים" דבי' עסקינן, הנה] אין זה מכריח שכוונת הכ' לכלול גם את שר האופים ובפרט שר הטבחים שע"פ הפשט אינו נוכח בה־סעודה (משא"כ שר האופים והמשקים שמביאים הפת והמשקה) – כי מסתבר לפרש בפשטות שהכוונה לכל המשרתים והמפקחים בהסעודה[14] (שהשתי' תהי' באופן ד"אין אונס" אלא "כרצון איש ואיש"), אבל "שר האופים ושר הטבחים" מאן דכר שמייהו?!

ג. ויש לומר, שכוונת רש"י היא לתרץ אריכות לשון הכתוב, "כי כן יסד המלך על כל רב ביתו לעשות כרצון איש ואיש", ולא נאמר בקיצור "והשתי' כדת אין אונס כי כן צוה המלך"?

גם אינו מובן – למה האריכה ה־מגילה בכל פרטים אלה, אף דנפק"מ דאין אונס בשתי' – שג"ז משבחי סידור הסעודה.

ומזה למד רש"י, שזה דהשתי' היתה באופן ד"(כדת) אין אונס" לא הי' ציווי פרטי מהמלך בנוגע לשתי', אלא תוצאה מזה שהמלך "יסד" ותיקן כללות סעודה זו באופן מיוחד – כלומר, שכל שרי הסעודה נצטוו מהמלך "לעשות כרצון איש ואיש".

ולכן מפרש רש"י "על כל רב ביתו" – "על כל שרי הסעודה, שר האופים ושר הטבחים ושר המשקים", שתקנת המלך היתה בנוגע לכל פרטי הסעודה (שתהי' "כרצון איש ואיש"), הכוללת כל מיני מאכל ומשקה; ומזה, ש"כל רב ביתו" כאן כולל "כל שרי הסעודה"[15], שהם "שר האופים ושר הטבחים ושר המשקים". וכיון שהסעודה בכלל נקראת "לחם"[16], עיקרה אכילה והשתי' טפלה אלי', לכן קחשיב רש"י "שר האופים ושר הטבחים" לפני "שר המשקים".

ועפ"ז מדוייק לשון הכתוב "לעשות כרצון איש ואיש", שמשמעו לא (רק) שלילת האונס, אלא גם עשי' (חיוב) – כי עיקר תקנת וציווי המלך (גם בנוגע לשתיית יין) לא הי' (רק) ענין של שלילה ("אין אונס"), אלא ענין חיובי ("לעשות כרצון איש ואיש"), ששרי הסעודה סיד־רו אותה באופן שכאו"א מהמסובים אכל ושתה כפי רצונו. וזוהי אריכות לשון הכתוב, דזה ש"השתי' כדת אין אונס" הוא "כי כן יסד המלך גו' לעשות כרצון

---

*12) ראה יד מלאכי כללי הרי"ף אות יט.

13) ג, ב.

14) וראה ראב"ע כאן.

15) ולהעיר: ע"פ פרש"י ש"(רב) ביתו" פירושו "(שרי) הסעודה" – יש (רמז) מקור בכתוב לפסק ההלכה (גבי עירובי תחומין), ש"דירתו (של אדם) במקום מזונותיו הוא" (ל' רש"י עירובין רפ"ג. שו"ע אדה"ז או"ח סת"ח).

16) מקץ מג, כה. רש"י אמור כא, יז. ועוד.

איש ואיש", שהיא תוצאה מענין כללי שיסד ותקן המלך בסעודה זו.

ד. ועדיין צ"ע: כיון שעיקר החידוש בסעודה זו הי' ש"יסד המלך על כל רב ביתו לעשות כרצון איש ואיש" – למה נאמר זה כנתינת טעם על הא ד"השתי' כדת אין אונס", ולא כענין בפני עצמו?

ועוד: מאי קמ"ל הכתוב בזה שמקדים "והשתי' . . אין אונס" – דבר המשתמע בדרך ממילא מזה שממשיך מיד "כי כן יסד המלך . . לעשות כרצון איש ואיש"? אם "על כל רב ביתו" למלאות רצון כאו"א בכל השייך לסעודה זו, פשיטא שאין אונס בה, אין לאנוס ולהכריח לשתות!

וגם דיוק לשון הכתוב "כן יסד המלך" עדיין אינו מתיישב כל צרכו – דאף שזהו שייך לכללות הסעודה, מ"מ הי' מספיק, לכאורה, לומר "כי כן צוה המלך על כל רב ביתו ("על כל שרי הסעודה") לעשות כרצון איש ואיש".

ויש לומר, כי בזה שהענין ד"כן יסד המלך גו' לעשות כרצון איש ואיש" בא כנתינת טעם על "השתי' כדת אין אונס", מודגש יותר החידוש בסעודה זו, שהיתה "כרצון איש ואיש".

ה. ביאור הענין:

"והשתי' כדת אין אונס" פרש"י: "כדת – לפי שיש סעודות שכופין את המסובין לשתות כלי גדול ויש שאינו יכול לשתות כי אם בקושי, אבל כאן אין אונס".

והכרחו של רש"י (בפשוטו של כתוב)[17] לפרש כן, מובן בפשטות – הן מצד תוכן הכתוב, דלכאורה, למה יעלה על הדעת שיאנסו לשתות עד שהוצרך להיות ציווי מיוחד (ומהמלך עצמו – "כן יסד המלך") ש"השתי' . . אין אונס"? והן מלשון הכתוב, דתיבת "כדת" מאי פירוש"ה, והול"ל[18] "והשתי' אין אונס"?

ולזה פרש"י "לפי שיש סעודות שכופין את המסובין לשתות כלי גדול" – וכיון שישנן סעודות ש"דתן" (מנהגן) מחייבת לכוף על השתי', הי' מסתבר לומר, שבמשתה של מלך, בנדו"ד, שכולה היתה "כיד המלך" (בכל פרטי'[19], ובפרט בנוגע ליין, שמפורש בו[20] "ויין מלכות רב כיד המלך"), הרי ודאי ש"דת" זו היתה שוררת בה; ולכן קמ"ל הכתוב שכאן היתה באופן ד"אין אונס כי כן יסד המלך", שהמלך עצמו צוה שלא לאנוס, היפך הדת[21].

אבל יש לעיין בזה, שהרי הטעם של מנהג ב"דת" כזו (לכוף לשתות בכלי גדול) הוא, להראות גדולתו של בעל המשתה, שסעודתו היא בהרחבה, ולכן שותים כוס גדול דוקא. וא"כ בנדו"ד שהמדובר במשתה של מלך, איך יכולים לוותר על "דת" זו, והרי הנהגה כזו (לשנות ה"דת" ולא לכפות לשתות בכוס גדול), הוא היפך כבוד המלכות[22]?

---

17) ובפרט שרש"י לא כתב ע"ז "רבותינו אמרו" (וכיו"ב) – ע"ד פירושו בפסוק שלפנ"ז (א, ז) על "ויין מלכות רב" – שמזה מוכח שזהו פשוטו של כתוב ממש.

18) וראה גם ראשון לציון על מג"א שם.

19) כמסופר בפרטיות בפסוקים שלפנ"ז (א, ו-ז).

20) שם, ז.

21) כלומר (לחדודי) שאין פירוש הכתוב שה"שתי' היתה "כדת", אלא להיפך, ש"השתי' כדת – אין אונס", שלא אנסו על "השתי' כדת". וכדיוק לשון רש"י, שמעתיק בהד"ה רק תיבת "כדת" ומפרש "לפי שיש סעודות כו' בקושי" (היינו שזוהי ה"דת"), ואח"כ מסיים "אבל כאן אין אונס" (היינו שכאן אין "דת" זו אלא "אין אונס").

22) ואף ש"כן יסד המלך" – אין ציווי המלך מועיל בזה, כי קיי"ל שמלך שמחל על כבודו אין

ושאלה זו מתורצת בדיוק לשון הכתוב „כי כן יסד המלך גו' לעשות כרצון איש ואיש" — ששאני סעודה זו, שכל יסודה ועיקרה מתחילתה תיקן שיהי' כרצון העם דוקא. כלומר: יש סעודות שענינן הוא להרבות בכבוד עושה הסעודה, וע"ד המשתה הראשון שעשה אחשורוש „לכל שריו ועבדיו גו' בהראותו את עושר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו"[23] — ובסעודה כזו כבוד המלכות מחייב לנהוג כ„דת", „לשתות כלי גדול" דוקא: אבל הסעודה שעשה אחשורוש אח"כ „לכל העם הנמצאים בשושן הבירה" היתה למטרה אחרת — לא להראות גדלות המלך ולהרבות בכבודו, אלא שתהי' „כרצון איש ואיש", כרצון העם דוקא (כלשון רש"י „לעשות . . לכל אחד ואחד[24] רצונו"[25]). וכיון ש„כן יסד המלך" סעודה זו מלכתחילה, מובן שאין סעודה זו בכלל אותן הסעודות (כדיוק לשון רש"י „לפי שיש סעודות שכופין כו'", שאין זה בכל סעודה) שכופין לשתות כוס גדול דוקא, כי זהו היפך מטרת סעודה זו.

וזהו גם הטעם שהכתוב מדייק לספר ע"ד „והשתי' כדת אין אונס", שבזה מודגש עד כמה הי' סעודה זו „לעשות כרצון איש ואיש" (רצון והנאת העם דוקא), עד שמצד זה היו יכולים לבטל את „השתי' כדת" (היפך כבוד המלכות), כיון שמטרת סעודה זו הי' „לעשות כרצון איש ואיש" כנ"ל.

ו. ע"פ הנ"ל מיושבת בפשטות התמי' הנ"ל (סעיף א) בנוגע לושתי (עד שאין רש"י צריך לבארה בפירושו):

כיון שכל סעודה זו הי' לעשות כרצון כל אחד ואחד, ופשיטא ש„אין אונס" בכל הקשור לסעודה זו (כיון שכן יסד המלך וזהו כבודו) — הרי יש מקום לומר שאין ושתי חייבת לבוא „לפני המלך גו' להראות העמים והשרים את יפי"[26] באונס (ומיאונה אינו מרידה במלכות, אלא אדרבה בהתאם לרצון המלך, „לעשות כרצון איש ואיש"[27]).

כבודו מחול (סוטה מא, ב. קידושין לב, ב. רמב"ם הל' מלכים פ"ב ה"ג).

ויש לומר שגם ע"פ פשוטו של מקרא כן הוא (ואף במלכי או"ה), כי זוהי מילתא בטעמא, שאין זה כבודו הפרטי, אלא כבוד המלכות (ולכן אין זה ברשותו לוותר עליו).

23) א, ג-ד.

24) הטעם ששינה רש"י מלשון הכתוב „איש ואיש" ל„כל אחד ואחד"* — י"ל ששולל בזה פירוש חז"ל (מגילה יב, ס"א) ד„איש ואיש" קאי על מרדכי והמן (ובפרט ע"פ פרש"י (שלח יג, ג) „כל אנשים שבמקרא ל' חשיבות"), או כפי' התרגום (וראה חדא"ג מגילה שם) שקאי על בנ"י ואוה"ע — ולכן פרש"י שהכוונה (כפשוטו) „לכל אחד ואחד".

25) ראה שפ"ח כאן, שכוונת רש"י היא שלא תאמר שצוה „שיעשה רצון כולם בעת אחד" — שזה לא יתכן, „דכי יעשה כרצון איש זה לא יוכל לעשות כרצון איש אחר כי אין רצון כולם שוים" — אלא הכוונה שיעשה „לכל אחד רצונו", היינו שמילא רצון כל אחד ואחד בכל הקשור אליו בפרט.

וע"פ הנ"ל יש להוסיף, שבפירוש זה מתכוין רש"י [לא רק לתרץ השאלה איך אפשר „לעשות כרצון איש ואיש" כאשר „אין רצון כולם שוה" (ובפרט ע"פ מחז"ל (אסת"ר פ"ב, יד) עה"פ „כל איש ואיש"), אלא בעיקר] לבאר גדרה של סעודה זו, שעיקר כוונת אחשורוש בסעודה זו לא הי' להרבות בכבוד המלכות, אלא „לעשות . . לכל אחד ואחד רצונו", היינו התועלת וההנאה הפרטית של כל יחיד ויחיד בפני עצמו.

26) שם, יא.

27) כי לדעת ושתי, בקשת המלך שתבוא לפניו

---

*) כ"ה בדפוסי רש"י הנפוצים. ויל"ע בכת"י רש"י, שאולי הי' כתוב „לכל או"א" (בר"ח) והמעתיק פיענחו „לכל אחד ואחד" במקום „לכל איש ואיש".

אבל מובן שיש מקום לומר גם להיפך [ומפני כמה טעמים: 1) י"ל שהבאת ושתי לפני השרים אינה פרט וחלק מהסעודה ולא חל ע"ז הציווי ד"לעשות כרצון איש ואיש". 2) הציווי "לעשות כרצון איש ואיש" הוא בכלל, אבל כאן הרי יש ציווי מפורש של המלך. 3) "לעשות כרצון איש ואיש" הי' בנוגע ל"העם הנמצאים בשושן הבירה", שאחשורוש רצה להנאותם כו', ואין המלכה בכלל[28] — ולכן התייעץ אחשורוש עם "החכמים יודעי העתים", והם נזקקו לטעם הנוסף "לא על המלך לבדו גו'".

ז. ידוע מרז"ל[29] שכל "מלך" הנאמר במג"א מרמז על הקב"ה, שמזה מובן גם בפסוק דידן, "כי כן יסד המלך גו' לעשות כרצון איש ואיש" — שבפסוק זה נרמזת הנהגתו של הקב"ה בשייכות לעמו ישראל.

ויש לומר, שבפסוק זה נרמז העילוי והחידוש שנפעל על ידי מסירת נפשם של ישראל בימי הפורים. דאמרו חז"ל[30] שבעת מ"ת "כפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית כו' מכאן מודעה רבה לאורייתא (שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלוה באונס. רש"י) כו' הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב[31] קיימו וקבלו היהודים, קיימו מה שקיבלו כבר"[32].

וזהו גם הרמז בפסוק דידן — בנוגע להסעודה שעשה המלך "לכל העם הנמצאים בשושן[33] הבירה", דקאי על ישראל שהם עם קרובו (ונמצאים בבירתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה) — שהקב"ה מזמינם לסעודה, דהיינו לימוד התורה וקיום המצות[34], שזוהי סעודתו והנאתו של איש ישראל: והקב"ה נותן בחירה חפשית, "אין אונס"[35], ואדרבה, "לעשות כרצון איש ואיש".

וזה הי' העילוי דימי הפורים שאז "קיימו מה שקיבלו כבר", לא מתוך אונס אלא דוקא מתוך בחירתם החפשית[36].

ולכן גדלה שמחת פורים למעלה מכל מדידה והגבלה[37], עד ש"חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע כו'"[38], וכפרש"י "לבסומי — ביין"[39], שיש לומר, שזהו ענין של "ונהפוך"[40], שתמורת ה"יין" שנתן אחשורוש במשתה שלו,

---

היתה רק אם היא רוצה בכך (באופן ד"אין אונס", בהתאם ליסודה של סעודה זו).

ועפ"ז מתורץ פרש"י הנ"ל (הערה 5) שאחשורוש קצף רק על "ששלחה לו דברי גנאי", כי בנוגע לעצם מיאונה י"ל שזהו אדרבא רצון אחשורוש דאין אונס.

28) ובפרט שהי' עשתה משתה בפ"ע (א, ט).

29) זח"ג (רע"מ) קט, רע"א. וראה אסת"ר פ"ג, י'. מגילה טו, סע"ב.

30) שבת פח, א.

31) מג"א ט, כו.

32) וידועים דברי הבה"ג (הל' מגילה קרוב לסופן) "ועדיף יום פורים כיום שניתנה בו תורה". ועד"ז בשאילתות ויקהל שאילתא סז (וראה העמק שאלה שם אות ו').

33) דבנ"י נקראים שושנה (הקדמת הזהר ב' תחילתה — ע"פ שה"ש ב, א. וראה שהש"ר שם).

34) להעיר מלקו"ת (אמור לג, ב. בחוקותי מה, ג. ועוד) בפי' "וכלים מכלים שונים ויין מלכות רב".

35) ראה גם מחיר יין (להרמ"א) עה"פ: ואל תאמר כי האדם מוכרח במעשיו . . אין אונס כלל והבחירה היא ביד האדם לעשות טוב או רע כי כן יסד מלך מלכי המלכים ית'. ע"ש.

36) וראה תו"א מג"א צח, ד ואילך. ובכ"מ.

37) בשייכות ד"הדר קבלוה כו'" לשמחת פורים (שלמעלה ממדידה) — ראה לקו"ש חט"ז ע' 370 ואילך.

38) מגילה ז, ב.

39) מגילה שם. וכ"כ ברמב"ם הל' מגילה פ"ב הט"ו "ושותה יין כו'".

40) ל' הכתוב — מג"א ט, א.

באופן של „ויין מלכות רב כיד המלך", שלא למעליותא, נעשה „יין . . רב" דקדושה, שמחת פורים שלמעלה ממדידה והגבלה, עד דגם כאשר כל המועדים בטלים[41] (ששמחת מועדים לא תהי' בחשיבות לגבי השמחה שתהי' בשמחת הגאולה[42]), שתהי' שמחה למעלה ממדידה והגבלה, ועד ש„שמחת עולם[43] על ראשם"[44] — שמחת פורים לא תבטל, „וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם"[45].

(משיחת פורים תשכ"ז)

41) מדרש משלי ט (יל"ש שם רמז תתקמד).

42) ראה שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרסו. וראה (בסגנון תורת החסידות) תו"א מג"א קכא, א־ב (ושם צב, א). ועוד.

43) בפי' תמיד ונצח.

44) ישעי' לה, י. נא, יא.

45) מג"א ט, כח.